

ИВАНА ЛАЗИЋ-КОЊИК

(Београд)

О ФУНКЦИОНАЛНО-СЕМАНТИЧКОЈ КАТЕГОРИЈИ ЕГЗИСТЕНЦИЈЕ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

У раду се, у складу са функционално-семантичким приступом изучавању основних мисаоних и језичких категорија, пажња посвећује функционално-семантичкој категорији егзистенције у српском језику. Уз сажет осврт на досадашња изучавања ове категорије у другим језицима, разматрају се основна питања у вези са обимом, садржајем и границама категорије егзистенције у српском језику, утврђује структура (организованост категорије као функционално-семантичког поља), те основна средства њеног језичког изражавања.

Кључне речи: појмовна категорија, семантичка категорија, функционално-семантичка категорија, функционално-семантичко поље, егзистенцијално значење, егзистенцијалне реченице, егзистенцијални глаголи.

Категорија егзистенције (постојања, бивствовања) једна је од основних филозофских, појмовних и семантичких категорија која – може се рећи – одувек привлачи пажњу и филозофа и лингвиста. Мисао о постојању нечега најопштија је и најелементарнија мисао у човековом мисаоном апарату (Пешковскиј 1934: 157). Филозофско и онтолошко промишљање идеје постојања, те спознаја и одређење схватања постојања уопште, централни су мисаони проблеми од Аристотелове „Метафизике“ до филозофије новијег времена (Хајдегера, Сартра, Јесперсена), која уз феномен егзистенције у центар пажње ставља и проблем постојања човека као јединке, приближавајући на тај начин филозофску парадигму проблема лингвистичкој, нарочито оној антрополошког усмерења.

Категорија егзистенције је универзална семантичка категорија великог обима и не баш јасно дефинисаних граница. Она обухвата различите видове постојања: од чињеничног постојања неког објекта у реалном свету, које има временски и просторни карактер, преко

постојања уопште, до филозофског, идеалног, апстрактног постојања, независног и од просторних и од временских ограничења, затим, постојање човека, тј. живот и живљење са свим фазама (рођење, постојање-живљење, смрт), па присуствовање и не-присуствовање (одсуствовање), те коначно непостојање као опречну, не мање важну категорију, која је тесно повезана са категоријом постојања (или се постојање и непостојање могу посматрати као чланови једне категорије са супротним предзнаком). Појединачни аспекти ове категорије, облици или начини постојања, разрађивани су знатно више у филозофској литератури него у лингвистичкој, у којој је проблем разматран углавном начелно, а у србистичкој лингвистичкој литератури тек по изузетку. Нису јасно нити у довољној мери изучени обим, садржај и границе саме категорије, њена структура, семантичке поткласе и др.; нису утврђена нити систематски описана средства језичког изражавања егзистенцијалног значења на различитим нивоима (нарочито то није урађено за српски језик); нису решена, или су и даље отворена многа теоријско-методолошка питања у вези са проучавањем ове функционално-семантичке категорије и њених различитих аспеката.¹

Настанак лингвистичког појма категорије (семантичка категорија, функционално-семантичка категорија) у великој мери је у вези са филозофским промишљањима истоименог појма од Аристотела на овамо, а нарочито са теоријом појмовних категорија О. Јесперсена, који је у науку и увео овај термин.² Јесперсенову концепцију појмовних категорија надоградио је руски научник А. В. Бондарко са својим сарадницима, развијајући на тај начин властиту теорију – теорију функционално-семантичких поља (уп. Бондарко 1987, 1990,

¹ Што се тиче самог назива категорије, уобичајено је да је термин за само значење уједно назив целе семантичке категорије, нпр. простор, време, количина, узрок, постојање итд., а подједнако се употребљавају и називи латинског порекла: спацијалност, темпоралност, квантификација, каузалност, егзистенција итд. (о овоме говори Пипер 2000: 831).

² У разради концепције појмовних категорија значајну улогу су имали радови О. Јесперсена и И. И. Мешчаџинова, у којима се дати термин не тумачи сасвим истозначно. Наиме, Јесперсон под појмовном категоријом подразумева логичку категорију, а за Мешчаџинова појмовна категорија је семантичка категорија (в. Есперсен, О. (1958), *Философия грамматики*, Москва; Мещанинов, И. И. (1945), *Понятийные категории в языке*, *Труды Военного института иностр. языков*, № 1, с. 5–17). А. В. Бондарко, на пример, не супротставља појмовну категорију семантичкој сматрајући да су оне само различити аспекти исте појаве.

1991, 1991a, 1992, 1996). Према схватању А. В. Бондарка, појмовне категорије су у корелацији са језичким семантичким функцијама и своју конкретну језичку реализацију налазе управо у одговарајућим језичким семантичким функцијама. Отуда се појмовне категорије могу сматрати семантичким категоријама, а семантичке категорије темељ су функционално-семантичких поља. Значајан допринос истраживањима функционално-семантичког усмерења у словенском језичком свету, поред Бондарка и његових сарадника, дали су и бугарски и пољски аутори (уп. *Studia gramatyczne bułgarsko-polskie*, t. I–VI, 1986, 1987, 1989, 1991, 1993; Koseska-Toszewa & Gargov 1990; Gugulanova & Szymański & Barakova 1993).³ У српској лингвистици, међутим, како напомиње Д. Војводић, функционални приступ није имао значајнијег одјека.⁴

Иако су многе семантичке категорије универзалне, нпр. време, простор, постојање, припадање (посесивност), узрок, количина и др., језичка средства њиховог изражавања нису универзална, већ се од језика до језика разликују. Док се у једном језику употребљавају једна средства за изражавање неке категорије, у неком другом језику, обично генетски удаљеном, користе се другачија језичка средства за изражавање исте те категорије, уп. Бондарко: „Functional grammar does not constitute a comprehensive universal method of description applicable to all languages. Although the various principles of functional grammatical description reveal certain general trends, the concrete applications of these description must proceed in each case from the type end system of a particular language“.⁵ Зато је неопходно проуча-

³ За детаљнији увид в. Кордић 1999.

⁴ В. Војводић, Д., *Функционално-семантичко поље функцијалности у савременом руском пољском и српском језику*, необјављена докторска дисертација, одбрањена 2007. год. на Филозофском факултету Универзитета у Новом Саду, стр. 14. Војводић је у наведеном раду истакао и то да су у српској лингвистици само поједини лингвисти у својим истраживањима примењивали или да и даље примењују функционални метод (в. стр. 14), а да су у томе најдаље отишли П. Пипер, Б. Тошовић и М. Ковачевић, сваки на себи својствен начин (П. Пипер у радовима о теоријско-методолошким аспектима ове теорије, у радовима у којима комбинује функционални са конфронтативним приступом, као и у радовима у којима развија теорију семантичких локализација (в. нпр. Пипер 1977, 1983, 1986, 1988, 1992, 1994, 1997, 2000), Б. Тошовић разрађујући категоријалну (корелациону) граматику (в. нпр. Тошовић 1995, 1998, 2006), а М. Ковачевић у својој монографији о узрочном семантичком пољу која се појавила 1988. године).

⁵ Бондарко 1991a, наведено према Кордић 1999.

вати начине и средства језичког изражавања појединачних семантичких категорија у сваком језику посебно.

У лингвистици се категорија егзистенције разматра као базична семантичка категорија која представља језички израз истоимене појмовне категорије и обједињује различите варијанте значења постојања (бивствовања, присуствовања), и као функционално-семантичко поље (ФСП) сложене хијерархијски организоване структуре. У основи сваког ФСП налази се одређена семантичка категорија, а ФСП представља системски организован скуп језичких средстава једног језика, различитих језичких нивоа, којима се дата семантичка категорија изражава.

Изучавање једног ФСП подразумева с једне стране, утврђивање семантичке категорије која лежи у основи датог ФСП и с друге стране, издвајање свих оних семантичких карактеристика које се односе на реализацију дате категорије, а посебно семантичке доминанте ФСП као основне и најважније карактеристике. При том се као обавезна јавља анализа средстава изражавања датих семантичких карактеристика. Како је схватање поља повезано са представом о неком пространству,⁶ неколико је основних корака у изучавању-анализирању сваког ФСП: утврђивање структуре ФСП, његових конститутивних елемената с обзиром на заједничку семантичку инваријантну карактеристику (семантичку доминанту), одређивање централних и периферних чланова поља (центра и периферије), њиховог међусобног односа и веза, пресек са другим ФСП.

У досадашњим лингвистичким истраживањима ФСП егзистенције, на материјалу различитих језика, описивана је структура поља и анализирана су језичка средства изражавања егзистенцијалног значења. Тако су, на пример, на материјалу француског (Реферовскаја 1996), немачког (Киклич 2001) и руског језика (Бондарко 1996, Дејева 2003), размотрене структурне карактеристике ФСП постојања, док су егзистенцијалне реченице и егзистенцијални глаголи, нарочито егзистенцијално *бијти*, проучени на материјалу енглеског (Селиверстова 1977, Кузнецов 1977), руског (Арутюнова 1976; Арутюнова, Ширијев 1983; Шведова 1989; Воейкова 1996; Шатуновский 1996, Дејева 2003), романских језика (Лухт 1977), те староирског (Королев 1977), синхала (Гутиерез-Моралес 2006) и других. У српском језику, међутим, готово да нема радова посвећених овом проблему,

⁶ О томе говори Бондарко (1987: 11).

а нарочито нема монографских радова у којима би се свестрано описала семантичка категорија егзистенције, нпр. са функционално-семантичког аспекта. Углавном се разматрају значења и употреба глагола *биџи* и у вези са тим проучава његово егзистенцијално значење као једно од могућих (уп. Кордић 2002, Ковачевић 2005), слично и за глагол *имайи* (уп. Грицкат 1961, Арсенијевић 1993, Корин 1997, Кордић 2002), затим, има неколико радова о неким питањима у вези са егзистенцијалним реченицама (Ивић 1982, Фелешко 1995, Стојановић 1996, Корин 1997), док је глаголима са егзистенцијалним значењем (према нашем увиду у литературу) посвећен само један рад мањег обима који не залази дубље у анализу, већ се претежно пописују главнији глаголи из ове семантичке групе (в. Шпис 1987).

Категорија егзистенције је сложена семантичка категорија вишеслојне структуре. Обухвата варијантна значења постојања, бивствовања, присуствовања, те различите видове, начине и фазе постојања, што се неминовно одражава на бројност и разноврсност језичких средстава којима се сва та значења изражавају. У основи функционално-семантичког поља егзистенције је (функционално-) семантичка категорија постојања као његова семантичка доминанта, која обједињује основно значење 'бити, постојати' и варијантна значења, нпр. 'живети', 'присуствовати', 'налазити се', фазна значења почетка, постанка, трајања, континуитета, завршетка, нестанка и др.

Највећи број ФСП је организован путем центра и периферије. Центар ФСП чине она језичка средства која су специјализована за изражавање дате семантичке категорије. Периферију чине сва остала језичка средства којима се може пренети информација датог семантичког типа.

Анализирајући ФСП егзистенције у руском језику, А. В. Бондарко је утврдио да оно по својим карактеристикама припада ФСП с предикативним једром (уп. Бондарко 1987: 31)⁷ и одредио га као полицентрично, тј. бицентрично. Бицентрична структура поља детерминисана је односом предикативне семантике према синтаксичкој структури реченице. С једне стране, егзистенцијално значење

⁷ Предикативност као карактеристика ФСП егзистенције присутна је и онда када однос „субјекат – предикат“ није експлицитно изражен (нпр. у номинативним реченицама типа: *Тишина*; *Ноћ* и сл.) (Бондарко 1996: Предисловие).

остварује се у реченици са „егзистенцијалним предикатом“, тј. употребом егзистенцијалног глагола у функцији предиката, на пример: *Био једном један цар*. С друге стране, егзистенцијално значење се може остварити у тзв. номинативним реченицама, на пример: *Ноћ; Тишина; Зима* и сл. Сходно томе ће, према мишљењу Бондарка, ФСП егзистенције у руском језику имати два центра: а) синтаксичке конструкције с егзистенцијалним предикатима, и б) номинативне конструкције. Први тип егзистенцијалних реченица представљају тзв. дискретну егзистенцијалност, што значи да се егзистенцијално значење јавља као самостално у семантичкој структури реченице, изражено нарочитим тзв. егзистенцијалним предикатом. Други тип – номинативне конструкције – представљају тзв. недискретну егзистенцијалност („недискретная бытийность“), што значи да „признак существования выступает в единстве с его носителем: семантические элементы бытующей субстанции и бытия (существования, наличия) находят синкретичное выражение в односоставных номинативных предложениях“ (Бондарко 1996: 52).

Управо ова разлика између глаголских и номинативних егзистенцијалних реченица, заснована на особини дискретности, дала је повода да се у даљим истраживањима структуре ФСП егзистенције обрати пажња на централност ових реченица, тј. њихову специјализованост за изражавање егзистенцијалног значења. Уочено је да „система бытийных ситуаций, выявляемых в номинативных высказываниях, представляет собой неполное соответствие системе бытийных ситуаций в глагольных высказываниях“ (Воейкова 1996: 60), а у истраживањима Е. А. Реферовскаје (Реферовская 1996) је номинативним реченицама додељено крајње периферно место, јер егзистенцијалну ситуацију означавају имплицитно (97–98).⁸ Н. В. Дејева (Деева 2003)⁹ је такође мишљења да номинативне реченице припадају периферији: „поскольку бытийная ситуация, представленная в номинативных предложениях, квалифицируется как непосредственно воспринимаемая, то, следовательно, эти два центра можно определить как неравноценные и, возможно, с нашей точки зрения, номинативные высказывания следовало бы отнести к области дальней периферии“.

⁷ Е. А. Реферовскаја је анализирао ФСП егзистенције у француском језику.

⁸ Н. В. Дејева се бавила испитивањем ФСП егзистенције у руском језику.

Бондарко, дакле, сматра да номинативне егзистенцијалне реченице експлицитно изражавају егзистенцију: „Бытийность в конструкциях типа *Зима; Воскресенье; Ночь; Прохлада; Тишина; Тоска; Шум* и т. п. является, как мы сейчас думаем, недискретной, но эксплицитной. Эксплицитность бытийного содержания связана с тем, что в данном случае налицо специальная односоставная конструкция, служащая для выражения бытийности“ (1996: 52–53), и сматра их централним средствима изражавања егзистенцијалности у руском језику. Супротно њему Е. А. Реферовскаја сматра да је реч о имплицитном изражавању егзистенцијалног значења, а номинативне реченице распоређује на крајњу периферију ФСП егзистенције у француском језику. Н. В. Дејева, слично Реферовској, сматра да номинативне исказе треба уврстити у даљу периферију. Ситуација у српском језику упућује на то да номинативне конструкције не треба сврставати у централна средства изражавања егзистенцијалног значења, бар не у српском језику, с обзиром на то да оне ипак нису типичне за изражавање егзистенцијалне ситуације и да су најчешће експресивно обојене и стилски маркиране (као књиж. или песн.), нпр. *Пролеће. Река. Месец. Бор.* / Давао концерт жабљи хор (Антић). С друге стране, не бисмо их уврстили ни у даљу (нити крајњу) периферију, јер, како примећује Бондарко, таквим исказима је изражавање егзистенцијалне ситуације (егзистенцијалног значења) основни циљ, основна функција, без обзира на то што најчешће садрже допунске конотације. Чини нам се да би номинативне реченице у структури ФСП егзистенције у српском језику требало да заузму онај део периферије који је ближи центру, тзв. ближу периферију.⁹ Егзистенцијална реченица типа *Ноћ* или *Тишина* заправо је специјална редукована реченица са основним егзистенцијалним глаголом *бијти*: *Ноћ је; Тишина је.*

У српском језику центар ФСП егзистенције чинила би лексичка и синтаксичка језичка средства (практично се може говорити о лексичком центру и синтаксичком центру; о полицентричности семантичких категорија в. Пипер 2000). Лексички центар конституишу егзистенцијални глаголи, тј. глаголи који за основну сему имају сему постојања; такви су, на пример, следећи глаголи: *бијти, бивајти, њосијојати, ејзисџирајти, живејти, ѝрисусџивовајти*, а ужи центар

⁹ О градуелности односа између центра и периферије в. Пипер 2000.

глаголи *биѝи*, *ѝосѝојаѝи* и *живеѝи*. Може се рећи да је глагол *биѝи* универзално средство изражавања егзистенцијалне ситуације, не само у српском, већ и у многим другим европским језицима, којим се означава постојање целокупне категорије постојања живе и неживе природе. Централна синтаксичка средства представљају реченице које у својству предиката имају ове глаголе у основном значењу. Даље се, по периферији, распоређују друга средства за изражавање егзистенцијалног значења – ближе лексичком центру су глаголи *имаѝи* и *налазиѝи се*, не у свом основном значењу присвојности и просторне локализованости, већ са егзистенцијалним значењем, а синтаксичком, реченице које у својству предиката имају ове глаголе и номинативне реченице, а затим следе различити пунозначни глаголи који могу иступати у својству егзистенцијалних глагола, означавајући уједно и егзистенцију и начин или фазу егзистенције: *ѝојаѝи се*, *искрснуѝи*, *живоѝариѝи*, *зађи*, *ѝуѝоваѝи* (*Каг човек једном осѝари*, *ѝреба да ѝуѝује*), *дисаѝи* (*У двору љуѝком имам свеѝа досѝ*’, *од рода само ниѝко већ не дише* [Речник МС]), *расѝи* (*Пред кућом је расла бреза*), *блеснуѝи* (*Није ѝако лако одредиѝи онај часак када је у нама ѝрава љубав блеснула* [Речник МС]) и др. и реченице са овим глаголима. Најудаљенији од центра су они глаголи који заправо и немају егзистенцијално значење, већ значење егзистенције добијају једино у реченици која има егзистенцијалну интерпретацију, нпр. глагол *белеѝи се* у реченици *На небу се белео облак*. По правилу се у реченицама таква значења и не региструју. Има такође и веома много примера егзистенцијалних реченица у којима се глагол испушта, нпр. *Пропитивао се за њ у вароши, на сточној пијаци, на црквеном сабору, али од ѝобраѝима ни ѝраѝа ни ѝласа* (Б. Ћопић, *АЛС*, 18).¹¹ За разлику од неких других језика у којима постоје тзв. специјалне егзистенцијалне граматичке формуле, нпр. у енглеском *There is*, у француском *il y a*, или у немачком дијалекатско *es hat*, у српском језику таквих формула нема.

Како је раније поменуто, у постојећој србистичкој литератури релативно мало је писано о егзистенцијалним реченицама, још мање о егзистенцијалним глаголима, премда је систем егзистенцијалних реченица у српском (српскохрватском) језику, како запажа А. Корин (Corin: 54), крајње компликован и сложен, нарочито је сложен

¹¹ Наведено према Корин 1997: 57 (*АЛС* = Поповић, В. (уредио). 1985. *Анѝологија леве сѝране. Приче и ѝричања*. Београд).

однос тог система према систему локативних реченица. Уопште, одавно је запажено да су категорија егзистенције и категорија локативности с једне стране, и категорија егзистенције и категорија посесивности с друге, тесно повезане и да имају много тога заједничког, те да су и сама формална средстава изражавања ових семантичких категорија слична, и по инвентару и по структури: укључују исте глаголе употребљене у истим или сличним структурним моделима (Лухт 1977: 125). Многи истраживачи сматрају да и егзистенцијалне и посесивне конструкције потичу из локатива, те да су све егзистенцијалне реченице барем имплицитно локацијске.¹² Испреплетеност категорија посесивности, егзистенције и простора, те језичких средстава њиховог изражавања, проистиче из људског схватања да све што постоји, постоји на неком месту и све што се поседује, мора претходно постојати.

О употреби глагола *имајџи* у својству егзистенцијалног, тј. о егзистенцијалним реченицама са глаголом *имајџи* у српском језику је писано, мада проблем није до краја расветљен или, како констатује А. Корин, „не би се могло рећи да поседујемо детаљан опис синтаксе и семантике ове конструкције у српском“ (о егзистенцијалној употреби глагола *имајџи* в. нпр. Арсенијевић 1993, Корин 1997, Кордић 2002, Ковачевић 2005).¹³ Егзистенцијално *имајџи* у српском језику јавља се као предикат имперсоналних егзистенцијалних реченица у садашњем времену (у прошлом и будућем времену користи се глагол *бијџи*), да би се изразила тврдња о постојању или непостојању неког предмета или појаве, нпр. *Има мнојо врсџа џџица; Још увек за џџу болесџи нема лека. Уз егзистенцијално значење често се преноси и неко друго, обично посесивно, на шта су указале још И. Грицкат (1961: 70, 76) и М. Ивић, која наводи пример *Имам ауџо-бус у џџри*, који се интерпретира на следећи начин: ’постоји аутобус који полази у три, а којим се ја служим’ (Ивић 1981 и 1995: 129);¹⁴ или локативно значење, које је у реченици обично наглашено присуством локализатора (*Најџољу има мнојо џрашине*).*

¹² О томе в. код С. Кордић (2002: 155), која упућује на Лајонса, Кристија, Боадија, Иванова.

¹³ За шири увид у литературу о овом проблему, не само у српском језику, в. Корин 1997.

¹⁴ О таквим примерима С. Кордић (2005: 150–151) каже да они имају структуру која је типична за посесивну употребу глагола имати, а значење је егзистенцијално, са додатном компонентом ’стоји на располагању, може се искористити’.

О егзистенцијалном *налазиј̄ти се* и реченицама са овим глаголима ставови су подељени. С. Кордић (2002: 154) наводи да једни аутори убрајају овај глагол у парафразе егзистенцијално употребљеног *имај̄ти* (позива се на радове Buchholz 1989: 331 и Косеска-Тошева 1990: 196), или да таква парафраза и није потребна да би се могло говорити о егзистенцијалној компоненти у глаголу *налазиј̄ти се* (Мразек 1990: 59),¹⁵ док га други сматрају глаголом који нема уграђену егзистенцијалну компоненту значења (Ivić 1982: 8–9). М. Ковачевић такође сматра да глагол *налазиј̄ти се* може добити егзистенцијалну интерпретацију, нарочито у одређеним случајевима у персоналним егзистенцијалним реченицама када интерферира са егзистенцијалним *биј̄ти* (Ковачевић 2005: 217–218). Речничка грађа за српски језик потврђује да се у семантичкој структури овог глагола може реализовати егзистенцијална компонента (уп. дефиниције и примере за овај глагол у *Речнику САНУ* и *Речнику МС*), која је готово неизоставно удружена са локативним значењем 'постојати, егзистирати на неком месџу' (у речнику је то показано у дефиницији стављањем допуне *іге* у заграду).

Што се више удаљавамо од центра ФСП егзистенције, то се егзистенцијално значење све више удружује и преплиће са значењима других семантичких категорија, а језичке јединице којима се оно изражава показују све већи степен вишезначности и вишефункционалности. Граница између периферије овог и неких других ФСП није оштра нити јасно дефинисана, а његови периферни чланови по правилу улазе у састав неког другог или других ФСП. Тако, на пример, глагол *ој̄иуј̄товати* који је примарно глагол кретања, са својом секундарном семантичком реализацијом 'умрети', насталом метафоричким трансформацијама из примарне семантичке реализације, улази у састав периферије ФСП егзистенције.

У литератури је више пута истицано да је основно значење егзистенцијалних исказа (реченица) указивање на постојање у свету уопште или указивање на постојање или присуствовање објекта (предмета) о коме се говори у одређеном тренутку времена, на од-

¹⁵ Buchholz, O. (1989), Zu Konstruktionen mit unpersönlich gebrauchtem 'haben' in den Balkansprachen, U: *Zeitschrift für Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunikationsforschung* 42/3, 329–338. Косеска-Тошева, В. (1990), О значени предикации болгарског *има*, У: *Съпоставително езикознание* 15/4–5, 195–198. Мразек, Р. (1990), *Сравнительный синтаксис славянских литературных языков*, Брно.

ређеном месту. Простор или област постојања се схвата веома широко и по димензијама: од васионе, света у целини, до микросвета човека или једног његовог дела, и по врсти: то може бити реалан, материјални простор, физички простор објективног света, или идеалан, нереалан простор: простор радње, догађања, ситуације, класе ентитета или појава, мноштва, маште, снови, фантазије, мита, бајке и др.¹⁶ Само постојање може бити схваћено као реално, тј. оно које одговара стварном поретку ствари и као идеално, тј. мисаоно, које није у сагласности са стварношћу (нпр. *У шуми живе једнорози*; уп. и Реферовскаја 1996: 80). Обим појма „предмет постојања“ такође је веома широк. Предмет постојања може бити и конкретан предмет или лице, и апстрактан појам који се односи на разне категорије: појаве, осећања, представе, догађаје и сл.

Уместо закључка. У овом раду тек је скициран проблем ФСП егзистенције у српском језику. Основни циљ био је да се укаже на потребу и значај изучавања семантичке категорије егзистенције у српском језику, будући да овом проблему у досадашњим истраживањима у српском језику није посвећена потребна пажња, – премда семантичка категорија егзистенције и начини и средства њеног језичког изражавања припадају групи фундаменталних, универзалних, свеобухватних и стога увек актуелних језичких и шире, когнитивних и антрополошких проблема. У начелу смо размотрили основна питања у вези са обимом, садржајем и границама категорије егзистенције у српском језику, испитали организацију и структуру ФСП егзистенције, показали да се може говорити о лексичком и синтаксичком центру и утврдили основна средства њеног језичког изражавања. Циљ нам је био и да подстакнемо даља истраживања семантичке категорије егзистенције, нарочито језичких средстава којима се дата категорија изражава, – да се детаљно проуче егзистенцијални глаголи, њихова категоријално-лексичка и лексичко-семантичка својства, те да се детаљно опишу синтакса и семантика егзистенцијалних реченица у српском језику. Било би добро да се испита и домен, као и функционално-стилска условљеност употребе егзистенцијалних реченица, с обзиром на то да су неки типови егзистенцијалних реченица посебно фреквентно заступљени у одређеним врстама текстова који садрже нпр. описе, набрајања, размишљања,

¹⁶ О разним видовима простора који могу бити заступљени у егзистенцијалној конструкцији в. Селиверстова 1977.

тврђења и сл., или су део појединих формалних домена језичке употребе као што је нпр. језик науке, нарочито језик математике, о чему сведоче примери попут: *Postoji više pristupa teoriji distribucija* или *Postoje okoline V i W tačke x, tako da je W kompaktan podskup od ...*¹⁷ и сл.

Литература

- Антић: Антић, М., Концерт, у: *Насмејани свејџ*, Нови Сад: Дневник, 1984, 22.
- Арсенијевић 1993: Arsenijević, N., О posesivnim i egzistencijalnim rečenicama sa glagolom *imati* i njihovim мађарским еквивалентима, *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* 36/2, 61–69.
- Арутюнова 1976: Арутюнова Н. Д., *Предложение и его смысл*, Москва: Наука.
- Арутюнова, Ширяев 1983: Арутюнова, Н. Д., Ширяев, Е. Н., *Русское предложение. Бытийный тип*. Москва: Русский язык.
- Бондарко 1987: *Теория функциональной грамматики: Введение. Аспектуальность. Временная локализованность. Таксис*, Отв. ред. А. В. Бондарко, Ленинград: Наука.
- Бондарко 1990: *Теория функциональной грамматики: Темпоральность. Модальность*, Отв. ред. А. В. Бондарко, Ленинград: Наука.
- Бондарко 1991: Бондарко, А. В., *Functional grammar. A field approach*, Ed. F. A. Luelsdorff. Translated by I. S. Chulaki, Amsterdam – Philadelphia: J. Benjamins Publishing company.
- Бондарко 1991а: *Теория функциональной грамматики: Персональность. Залоговость*, Отв. ред. А. В. Бондарко, СПб.: Наука.
- Бондарко 1992: *Теория функциональной грамматики: Субъектность. Объектность. Коммуникативная перспектива высказывания. Определенность / неопределенность*, Отв. ред. А. В. Бондарко, СПб.: Наука.
- Бондарко 1996: *Теория функциональной грамматики: Локативность. Бытийность. Посесивность. Обусловленность*, Отв. ред. А. В. Бондарко, СПб.: Наука.
- Воейкова 1996: Воейкова, М. Д., Бытийные ситуации, У: *Теория функциональной грамматики. Локативность. Бытийность. Посесивность. Обусловленность*, Отв. ред. Бондарко, А. В., С-Пб.: Наука, 53–80.

¹⁵ Примери су узети из књиге Пилиповић, С., Станковић, Б. (2000), *Просјора дисјрибуција*, Нови Сад: САНУ Огранак у Новом Саду; први пример је из *Предјовора*, други са стр. 59.

- Грицкат 1961: Grickat, I., Razvoj značenja glagola imati, *Radovi XVIII*, Odjeljenje istorijsko-filoloških nauka, knj. 6, Poseban otisak, Naučno društvo NR Bosne i Hercegovine, Sarajevo.
- Gugulanova & Szymański & Barakova 1993: Gugulanova, I., Szymański, M., Barakova, P., *Bálgarsko-polska sápostavitelna gramatika*, t. IV, *Semantičnata kategorija komunikant*, Sofija.
- Гутиерез-Моралес 2006: Gutierrez Morales, S., Morphosyntactic expressions of possession and existence in Sinhala, *Santa Barbara Papers in Linguistics* 17, 20–28.
- Дејева 2003: Деева, Н. В. *Функционално-семантички аспект глаголов бытия*, Необјављена докторска дисертација, Кемерово.
- Ивић 1981: Ивић, М., Српскохрватски глаголски облици за исказивање појава које постоје у садашњости, *Јужнословенски филолоџ XXXVII*, 13–24.
- Ивић 1982: Ивић, М., О словенским егзистенцијално-локационим реченицама, У: *Studia gramatyczne* 5, 7–10.
- Ивић 1995: Ивић, М., *Линџивисџички оџлеџи*, Београд: Словограф.
- Категориџ бытия и обладания в языке*, Отв. ред. В. Н. Јарцева, Москва: Наука, 1977.
- Киклич 2001: Киклич, Е. В., *Категориџ бытия: Представление бытия человека в современном немецком языке*, Автореф. канд. филол. наук, Иркутск, 18.
- Ковачевић 1988: Ковачевић, М., *Uzročno semantičko polje*, Sarajevo: Svjetlost (= Lingvistika – poetika).
- Ковачевић 2005: Ковачевић, М., Пунозначна и копулативна употреба глагола *биџи*, *Срџски језик X/1–2*, 211–233.
- Кордић 2002: Kordić, S., Glagoli imati i biti, У: *Riječi na granici punoznačnosti*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naknada, 143–174.
- Корин 1997: Corin, A., О синтакси егзистенцијалног *habere* (*има*) у српском језику, *Научни сасџанак слависџа у Вукове гане* 26/2, 45–60.
- Королев 1977: Королев, А. А., Глагол существования и связка в древнеирландском языке, У: *Катџегориџ бытия и обладания в языке*, Ред. В. Н. Јарцева, Москва: Наука, 101–125.
- Koseska-Toszewa & Gargov 1990: Koseska-Toszewa, Gargov, *Bálgarsko-polska sápostavitelna gramatika*, t. II, *Semantičnata kategorija opređenost/neopređenost*, Sofija.
- Кузнецов 1977: Кузнецов, А. М., Глагол to be и его лексико-семантические эквиваленты в современном английском языке, У: *Категориџ бытия и обладания в языке*, Ред. В. Н. Јарцева, Москва: Наука, 68–100.

- Лухт 1977: Лухт, Л. И., Категории бытия и обладания (французско-румынские параллели), У: *Категории бытия и обладания в языке*, Ред. В. Н. Яарцева, Москва: Наука, 125–143.
- Пешковскиј 1934: Пешковский, А. М., *Русский синтаксис в научном освещении*, Москва.
- Пипер 1977: Пипер, П., Обележавање просторних односа предлошко-падежним конструкцијама у савременом руском и савременом српско-хрватском књижевном језику, *Прилози иџроучавању језика* 13–14 (1977–78), 1–51.
- Пипер 1983: Piper, P., *Zamenički prilozi (gramatički status i semantički tipovi)*, Novi Sad: Institut za strane jezike i književnosti.
- Пипер 1986: Пипер, П., А. В. Бондарко, Функциональная грамматика, *Зборник Маџице срџске за славистику* 31, 177–180.
- Пипер 1988: Пипер, П., *Заменички иџилози у срџскохрватџском, руском и џольском језику: (семантичка сџудија)*, Библиотека Јужнословенског филолога, нова серија, књ. 8, Београд: Институт за српскохрватски језик.
- Пипер 1992: Пипер, П., Alexander V. Bondarko, *Functional Grammar: A Field Approach*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Company, 1991, *Јужнословенски филолоџ* XLVIII, 163–169.
- Пипер 1994: Пипер, П., Категоријална ситуација временной локализације и семантика темпоральных прилагателних в руском и сербском језицима, *Зборник Маџице срџске за славистику* 43 (1993= 1994), 97–103.
- Пипер 1997: Piper, P., *Jezik i prostor*, Biblioteka XX vek, 91, Beograd: Љига-ја штапа.
- Пипер 2000: Пипер, П., О полицентричности семантичких категорија, *Јужнословенски филолоџ* LVI, 829–840.
- Реферовскаја 1996: Реферовская, Е. А., Бытийность во французском языке, У: *Теория функциональной грамматики. Локативность. Бытийность. Поссесивность. Обусловленность*, Отв. ред. Бондарко, А. В., С-Пб.: Наука, 80–98.
- Речник МС: *Речник срџскохрватџскоџа књижевноџ језика* I (1967), Нови Сад – Загреб: Матица српска – Матица хрватска.
- Речник САНУ: *Речник срџскохрватџскоџа књижевноџ и народноџ језика* I (1959), Београд: САНУ.
- Селиверстова 1977: Селиверстова, О. Н., Семантичский анализ экзистенцијалних и поссесивних конструкциј в англџйском језику, У: *Категории бытия и обладания в языке*, Ред. В. Н. Яарцева, Москва: Наука, 5–67.

- Studia gramatyczne bułgarsko-polskie*, t. I, *Temporalność* (1986), Wrocław.
- Studia gramatyczne bułgarsko-polskie*, t. II, *Określoność / nieokreśloność* (1987), Wrocław.
- Studia gramatyczne bułgarsko-polskie*, t. III, *Ilość. Gradacja. Osoba* (1989), Wrocław.
- Studia gramatyczne bułgarsko-polskie*, t. IV, *Modalność a inne kategorie językowe* (1991), Warszawa.
- Studia gramatyczne bułgarsko-polskie*, t. V–VI, *Konfrontacja językowa. Słowotworstwo. Wybrane kategorie semantyczne* (1993), Warszawa.
- Тошовић 1995: Тошовић, В., *Stilistika glagola*, Wuppertal: Lindenblatt.
- Тошовић 1998: Тошовић, Б., *Глагольный категориал*, Opole – Graz: Uniwersytet Opolski – Universität Graz.
- Тошовић 2006: Тошовић, Б., *Экспрессивный синтаксис глагола русского и сербского/хорватского языков*, Москва: Языки славянской культуры.
- Фелешко 1995: Фелешко, К., *Значење и синтакса српскохрватској њени-иива*, Нови Сад – Београд: Матица српака – Орфелин – Вукова задужбина.
- Шатуновский 1996: Шатуновский, И. Б., *Семантика предложения и нереперентные слова*, Москва: Школа „Языки русской культуры“.
- Шведова 1989: Шведова, Н. Ю., Русские бытийные глаголы и их субъекты, У: *Слово и грамматические законы языка: Глагол*, Ред. Н. Ю. Шведова и В. В. Лонатин, Москва: Наука, 5–171.
- Шпис 1987: Шпис, М., О српскохрватским глаголима са егзистенцијалним значењима, *Прилози проучавању језика* 23, 95–104.

Резюме

Ивана Лазич-Коник

О ФУНКЦИОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧЕСКОЙ КАТЕГОРИИ ЭКЗИСТЕНЦИИ В СЕРБСКОМ ЯЗЫКЕ

В настоящей работе рассматриваются основные вопросы, связанные с функционально-семантической категорией экзистенции в сербском языке. Категория экзистенции является универсальной семантической категорией большого объема, с недостаточно ясно определенными границами. Она охватывает различные виды и фазы существования. Будучи организованной как функционально-семантическое поле, она обладает сложной,

иерархически устроеној структуром. Центар ФСП егзистенције у српском језику састављају лексичке и синтаксичке језичке средства: лексички центар конституирају егзистенцијални глаголи (напр. *бӣти*, *бива̄ти*, *јос̄тӣоја̄ти*, *е̄гзист̄ира̄ти*, *живе̄ти*, *ј̄рисус̄ј̄вова̄ти*), синтаксички – предложенија, имајуће у квалитету предиката ови егзистенцијални глаголи у свом основном значењу. У периферији поља односе се остали средства за изражавање егзистенцијалног значења: ближе к центру расположени глаголи *има̄ти* и *налазӣти се*, а такође предложенија, имајуће у свом саставу дани глаголи у квалитету предиката; ту имајуће и номинативна предложенија, а затим следе различита потпунозначна глагола, која могуће выступати у квалитету егзистенцијалних глагола, означавајући истовремено и егзистенцију и начин или фазу егзистенције.